

Presidentti Tatu Leppänen
Korkein oikeus

3.10.2025

Valtiovarainvaliokunnan kunta- ja hyvinvointijaostolle

Hallituksen esitys eduskunnalle 99/2025 vp valtion talousarvioksi vuodelle 2026

Lähtökohdat

Riippumattomat tuomioistuimet ovat olennainen osa oikeusvaltiota. Oikeusvaltiomme onkin vankalla pohjalla, tuomioistuimet ovat riippumattomia, niiden toimintaan luotetaan ja toiminnan laatu on pääosin hyvää. Oikeusturvaongelmia ovat kuitenkin oikeusprosessien pituus ja kustannukset asianosaisille. Jokaisen perus- ja ihmisoikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kohtuullisessa ajassa ei kaikilta osin toteudu riittävällä ja alueellisesti yhdenvertaisella tavalla.

Oikeusturvan antaminen edellyttää, että tuomioistuimilla on tehtävänsä hoitamiseen riittävät taloudelliset voimavarat. Tuomioistuintoiminnan järjestämisessä liikkumavara on pieni. Tuomioistuinten tehtävät ja menettelyt ovat lakisidonnaisina annettuja sekä perustuvat merkittävältä osin perustuslakiin ja kansainvälisiin velvoitteisiin. Tämä korostaa budjettivallan käyttäjän velvollisuutta huolehtia tuomioistuinten lakisääteisten tehtävien ja resurssien asianmukaisesta tasapainosta. Selvää on, että samalla tuomioistuinten itsensä ja Tuomioistuinviraston on huolehdittava toimintansa kehittämisestä ja siitä, että resurssit käytetään tarkoituksenmukaisella ja tehokkaalla tavalla.

Tuomioistuinten rahoitustilanne on pitkään ollut kireä erityisesti perusrahoituksen osalta. On tärkeää, että riippumattoman oikeudenhoidon perusrahoituksesta huolehditaan pitkäjänteisesti yli hallituskausien. Tuomioistuintyössä ylivoimaisesti suurin kustannuserä ovat palkat, joten riittämätön rahoitus merkitsee riittämätöntä henkilökunnan määrää. Kun työmäärä ei ole vähentynyt, seurauksena on ollut, että tuomioistuimet ovat ruuhkautuneet, oikeudenkäynnit viivästyneet ja myös työn laatu on saattanut kärsiä. Eurooppalaisen vertailun perusteella siviiliasioita näyttäisi myös jääneen tuomatta tuomioistuihin. Sanalla sanoen oikeusturva on heikentynyt. Tuomareiden ja tuomioistuinten muun osaavan henkilökunnan kannalta tämä on merkinnyt kuormittumista ja jaksamisen ongelmia.

Oikeudenhoidon rahoituksessa on tärkeitä kiinnittää huomiota prosessien kokonaisuuteen. Esimerkiksi rikosprosessi on ketju, jossa yhtenä merkittävänä osana on oikeudenkäynti eri tuomioistuinasteissa. Lisäpanostus rikosten esitutkintaan ja syyteharkintaan edellyttää vastaavaa lisäpanostusta myös syytteet käsitteleviin tuomioistuihin, jotta asiat eivät ruuhkaudu tuomioistuinvaiheessa. Rikollisuustilanteen kehitys ja panostukset rikostutkintaan ovat jo lisänneet rikosasioiden määrää käräjäoikeuksissa ja lähivuosina tilanne vaikeutunee. Taloustilanteen heikentyminen puolestaan näkyy summaaristen velkomusasioiden lisääntymisenä käräjäoikeuksissa. Lähivuosina asiamäärät lähtenevät vastaavasti kasvuun muutoksenhakuasteissa.

Talousarvioesitys yleisten tuomioistuinten kannalta

Tuomioistuinlaitokseen on viime vuosina saatu hyvin tarpeellisia lisäresursseja. Taustalla on ollut vuonna 2023 käsitelty ensimmäinen valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta (VNS 13/2022 vp), jossa todettiin oikeuslaitoksen perusrahoituksen ja sen myötä henkilöstömäärän vaje. Selonteossa ehdotettiin perustellusti, että riittävien henkilöstöressurssien turvaamiseksi koko oikeudenhoitoon kohdennettaisiin keskipitkällä aikavälillä keskimäärin 90 milj. euron pysyvä vuosittainen lisärahoitus. Kysymys ei ole valtion koko budjettiin nähden kovin suurista summista, mutta sitäkin tärkeämmistä eristä oikeusvaltion ja myös sisäisen turvallisuuden kannalta. Oikeudenhoidon toimijoilla on suuri merkitys myös valtion tulojen ja saatavien perinnän kannalta.

Yleiskuva nyt käsiteltävästä ensi vuoden 2026 talousarvioesityksestä on tuomioistuinten kannalta valitettavasti kuitenkin kielteinen. Tuomioistuimiin tehdyt lisäpanostukset tulevat uusien säästöjen myötä merkittävältä osin kumotuiksi. Tämä on hyvin valitettavaa, vaikka tiedossa toki on valtiontalouden vaikea tilanne ja se, että oikeusministeriön hallinnonalan leikkaukset ovat monia muita sektoreita maltillisemmat.

Aivan uusi ja yllättävä ehdotus on, että tuomioistuinten määrärahoista siirrettäisiin yhteensä noin 0,9 milj. euroa tietosuojavaltuutetun toimiston toiminnan turvaamiseksi Oikeushallinnon erityisviranomaisesta -viraston momentille. Siirto vastaisi laskennallisesti noin yhdeksän tuomarin vähentämistä tuomioistuimista. Tuomioistuimista tehtävän siirron järkevyys ja hyväksyttävyyden on kyseenalainen, vaikka tietosuojavaltuutetun työmäärä varmasti onkin lisääntynyt. Myöskään periaatteellisesti ongelmattomana ei voida pitää sitä, jos hallintoviranomaisille siirretään voimavaroja riippumattomista tuomioistuimista, jotka kontrolloivat näiden hallintoviranomaisten toimintaa.

Tuomioistuinten määrärahatilannetta kiristävä vaikutus on myös ICT-menojen voimakkaalla kasvulla, jota ei ole määrärahoissa otettu riittävästi huomioon. Sähköisten työvälineiden merkityksen lisääntyessä tietohallintomenot ovat kasvaneet aiemmasta ja kasvun arvioidaan jatkuvan. Tuomioistuinten tietojärjestelmien ylläpitoon ja kehittämiseen on varattava riittävät määrärahat. Kysymys on tuomioistuinten välttämättömistä nykyaikaisista työvälineistä. ICT-menojen rahoituksen vaillinaisuus johtaa tuomioistuinten henkilöresursseista säästämiseen, selonteossa asetettujen tavoitteiden vastaisesti. Yleisten tuomioistuinten osalta todettu koskee erityisesti uutta AIPA-asianhallintajärjestelmää, joka on nyt laajasti käytössä. AIPA sisältää välttämättömät perustoiminnallisuudet, ja merkittävä osa työn tuottavuutta ja laatua lisäävistä toiminnallisuuksista ovat siirtyneet tehtäviksi ylläpitovaiheessa.

Yleisten tuomioistuinten määrärahat

1) Korkeimman oikeuden määräraha. Korkeimman oikeuden toimintamenomomentille ehdotetaan vuodelle 2026 määrärahaa 10,108 milj. euroa. Määrään sisältyy vähennyksiä yhteensä 150 000 euroa: uusi toimintamenosäästö 126 000 euroa ja edellä mainittu siirto tietosuojavaltuutetun toimistolle 24 000 euroa. Määrärahan laskennallinen kasvu perustuu palkkausten tarkistuksiin eikä siten vaikuta korkeimman oikeuden taloudellisiin toimintaedellytyksiin.

Ensi vuodelle korkeimmalle oikeudelle ehdotettu määrärahan vähennys on valtion budjetin kokonaisuudessa pieni mutta korkeimman oikeuden toiminnan kannalta merkittävä. Korkeimman oikeuden budjetti on viime vuosina ollut melko tasapainoinen, mihin on kuitenkin vaikuttanut yhden jäsenen vaje jäsenkunnassa, samoin kuin

esittelijätyökuukausissa ja niiden myötä palkkamenojen täysimääräistä pienempi määrä. Kuten edellisenä vuotena, myös kuluvana vuonna budjetti jäänee alijäämäiseksi ja menojen kattamiseen joudutaan käyttämään aiempien vuosien säästöjä. Erityisesti ICT-menot ovat kasvaneet viime vuosina huomattavasti myös korkeimmassa oikeudessa. Jos tilanne jatkuu samanlaisena, siirtyvät määrärahat tulevat käytetyiksi parissa vuodessa.

Korkeimman oikeuden toimintaa on tehostettu ja uudet tietojärjestelmät on otettu täysimääräisesti käyttöön, mutta nähtävissä ei ole sellaisia tehostamiskeinoja, joilla toimintamenoja voitaisiin merkittävästi pienentää. Korkeimpaan oikeuteen saapuneiden asioiden määrä on viime vuosina ollut suunnilleen entisellä tasolla. Korkeimman oikeuden päätehtävä on oikeuskäytäntöä ohjaavien ennakkopäätösten antaminen, ja niitä on annettu vuosittain yleensä samantasoinen määrä. Henkilökunnan vaihtuvuus on viime vuosina ollut voimakasta, mikä on osaltaan pienentänyt tosiasiallista henkilöresurssia.

2) Muiden tuomioistuinten määräraha. Muiden tuomioistuinten ja Tuomioistuinviraston määräraha olisi ensi vuonna yhteensä 353,752 milj. euroa. Yleisten tuomioistuinten kuluihin tästä menisi esityksessä olevan arvion mukaan 222 milj. euroa. (Kuluvalle vuodelle 2025 tämä arvio oli budjetissa 231 milj. euroa, mikä tarkoittaisi vähennystä 9 milj. euroa, vastaten laskennallisesti jopa 90 tuomarin vähentämistä yleisistä tuomioistuimista.) Tietohallinto- ja muiden menojen osuus olisi 37,2 milj. euroa.

Määrärahassa on otettu huomioon useita muutoksia. Merkittävimpänä plusmerkkisenä eränä on oikeudenhoidon resurssien vahvistamiseen selonteon pohjalta 5 milj. euroa. Myönteistä on myös Jyväskylän ja Vantaan välttämättömiin oikeustalohankkeisiin osoitettu määräraha. Määrärahaan sisältyy kuitenkin toisaalta sitä olennaisesti alentavia aikaisempia ja uusia toimintamenoja säästöjä yhteensä yli 6 milj. euroa, samoin kuin edellä mainittu siirto tietosuojavaltuutetun toimistolle 0,794 milj. euroa.

Ehdotus merkitsee tuomioistuinten määrärahatilanteen kiristymistä. Tuomioistuinviraston tärkeä tehtävä on jakaa niukat resurssit tuomioistuinten kesken tehokkaasti ja todellisen tarpeen mukaisesti. Tuomioistuinvirasto onkin viime vuosina kiinnittänyt korostettua huomiota tuomioistuinten toiminnan mittaamiseen ja asianosaisten valtakunnalliseen yhdenvertaisuuteen. Yleisten tuomioistuinten toiminta ei kestäisi kymmenien tuomareiden vähentämistä, vaan se johtaisi oikeudenkäyntien viipymiseen ja asioiden ruuhkautumiseen entisestään.